

ZDRAVOTNÝ STAV OBYVATEĽSTVA SR

Róbert Ochaba

doc. PhDr., Mgr. Róbert Ochaba, PhD., MPH

Inštitút fyzioterapie, balneológie a liečebnej rehabilitácie, UCM v Trnave

Abstarkt

Článok charakterizuje základné údaje demografického vývoja obyvateľstva Slovenskej republiky, ktoré tvoria úvodnú časť. Opisuje epidemiologickú situáciu vo vývoji vybraných skupín chronických neinfekčných i infekčných ochorení za určité obdobie. Popisuje vývoj najzávažnejších chronických ochorení a iných závažných skupín chorôb z pohľadu úmrtnosti, chorobnosti, práceneschopnosti, invalidizácie. Správa hodnotí vývoj najmä tých chronických ochorení, ktoré sú najčastejšie príčinou negatívnych zmien zdravotného stavu obyvateľov Slovenskej republiky. Poukazuje tiež na hlavné základné rizikové faktory, ich výskyt a monitoring, ktoré súvisia s najčastejšími chronickými ochoreniami, ktoré urýchľujú ich vznik a výskyt.

Kľúčové slová: Zdravotný stav, úmrtnosť, chorobnosť, zdravie

Demografický vývoj

Medzi základné determinanty zdravotného stavu populácie a jeho zmien patrí demografický vývoj. Hlavným demografickým vývojovým trendom sledovaného obdobia bolo starnutie slovenskej populácie. Veková štruktúra obyvateľstva patrí medzi základné demografické charakteristiky každej populácie. Je obrazom demografických procesov z minulosti i obrazom budúceho demografického vývoja. Priemerný vek žijúcich obyvateľov sa na Slovensku postupne zvyšuje a v roku 2014 dosiahol hodnotu 39,9 rokov (38,2 u mužov; 41,4 u žien). V priebehu sledovaného obdobia (2012 – 2014) sa zvýšil o 0,6 roka. Rovnako sa kontinuálne zvyšuje i index starnutia. V roku 2014 dosiahol hodnotu 91,2 % (68,2 % u mužov a 115,3 % u žien). Demografický vývoj bude v období najbližších rokov jednoznačne determinovaný starnutím populácie (Správa o zdravotnom stave obyvateľstva, 2015).

Vybrané chronické a iné závažné skupiny chorôb v SR

Chronické neprenosné choroby sú veľkou a heterogénnou skupinou ochorení. Ich nárast je podmienený najmä zmenou celkového životného štýlu, prechodom k pohodlnosti a fyzickej inaktivite (Zenka, Grešáková, 2015).

V skupine chronických a iných závažných skupín ochorení sa v celkovom počte úmrtí v posledných 15 rokoch zaznamenali len minimálne zmeny. Ich počet sa za dané obdobie pohyboval rádovo v intervale od 51 000 – 53 000 (1). Slovensko sa zaraďuje medzi európske krajiny s najvyššou chorobnosťou a úmrtnosťou na neinfekčné chronické ochorenia hromadného výskytu, kde zaraďujeme na prvé miesto kardiovaskulárne a nádorové ochorenia (Zenka, Grešáková, 2015).

Kardiovaskulárne ochorenia sú na Slovensku piatou najčastejšou príčinou práceneschopnosti, druhou v novopriznaných invalidných dôchodkoch a prvé miesto im dlhodobo patrí nielen v úmrtiach, ale aj v počte hospitalizácií.

Za posledných 10 rokov bol zaznamenaný významný pokles úmrtnosti na KVO u 25–64-ročnej populácie, avšak celkovú úmrtnosť na KVO ovplyvňuje najmä 65+ ročná populácia, kde sa od roku 2000 zaznamenal iba 12 % pokles.

Medzi 2.najčastejšie príčiny smrti s podielom okolo 25% patria nádory. V roku 2014 zomrelo 13 643 osôb so zhubným nádorom alebo s nezhubným nádorom, ktorého lokalizácia bola klinicky veľmi závažná. Výskyt zhubných nádorov (ZN) v celej populácii stúpa. Podľa lokalizácie ZN dominuje v roku 2008 u mužov kolorektálny karcinóm (s 15% podielom), u žien karcinóm prsníka (17% zo všetkých ZN u žien). Druhou najčastejšou lokalizáciou

u mužov je karcinóm pľúc (ich počet je len o 4 % vyšší oproti roku 1999), u žien je to kolorektálny karcinóm (ich počet je oproti mužom nižší o 25 %). Vysoký počet zachytených karcinómov prsníka u žien súvisí s ich väčšou zodpovednosťou v absolvovaní preventívnych prehliadok.

Prioritné chronické ochorenie, ktoré má zásadný dopad na kvalitu života patrí aj Diabetes mellitus (cukrovka). Významnou mierou sa podieľa na chorobnosti, invalidite aj úmrtnosti. Z ročných výkazov o činnosti diabetologickej ambulancie sme za rok 2013 evidovali 340 445 diabetikov (prevalencia), čo je okolo 7% z celej populácie (7% žien a 6% mužov). Naďalej pretrváva vysoká miera novo diagnostikovaných prípadov okolo 22 000 (v roku 2013 – 22 557) nových diabetikov (incidencia). V 90 % prípadov ide o diabetes typu 2, pri ktorom najdôležitejším vonkajším faktorom príčiny vzniku sú práve faktory životného štýlu ako nadváha, obezita a nízka fyzická aktivita. (Správa o zdravotnom stave obyvateľstva, 2015).

Hlavné rizikové faktory chronických ochorení

Z hľadiska výskytu a monitorovania hlavných, základných rizikových faktorov môžeme povedať, že i naďalej pretrváva ich vysoká prevalencia (Správa o zdravotnom stave obyvateľstva, 2015). WHO v roku 2002 pomenovala pre rozvinuté krajiny sedem hlavných rizikových faktorov, ktoré spôsobujú väčšinu ochorení a úmrtí v tomto poradí: hypertenzia, fajčenie, zvýšená hladina cholesterolu, nadhmotnosť/obezita, nedostatočná konzumácia ovocia a zeleniny, fyzická inaktivita, nadmerná konzumácia alkoholu.

Fajčenie je v súčasnosti najrozšírenejší návyk ľudstva, stalo sa nielen závažným sociálnym javom, ale aj aktuálnym zdravotníckym problémom. Na Slovensku máme približne 38% fajčiarov, z toho je asi 20% pravidelných fajčiarov (Kimáková, 2012). Prevalencia fajčenia je aj u osvietenejšej časti populácie, ktorá navštívi dobrovoľne poradňu zdravia stále vysoká – pravidelne fajčí 23,4% mužov a 22% žien. Najvyššia prevalencia je v mladších vekových skupinách (Správa o zdravotnom stave obyvateľstva, 2015).

Alkohol a jeho nadmerný príjem je u nás taktiež spoločenským a zdravotným problémom. Jeho spotreba sa neustále zvyšuje. Slovensko patrí ku krajinám s najvyššou spotrebou čistého alkoholu na osobu a rok (Zenka, Grešáková, 2015). Za pozornosť taktiež stojí, že spomedzi klientov vyšetrených v Poradniach zdravia má 25% hypertenziu, 28% zvýšené až vysoké hladiny triglyceridov a takmer 88% klientov udalo nedostatočnú až žiadnu pohybovú aktivitu. Vysoká je aj prevalencia osôb s nadváhou a obezitou vo všetkých vekových skupinách

u mužov aj u žien, bola zistená u 64,6% mužov a 54,9% žien a s rastúcim vekom narastá (Správa o zdravotnom stave obyvateľstva, 2015).

Mnohé štúdie dokázali, že rizikové faktory chorôb obehovej sústavy, ale i ostatných chronických chorôb sa presúvajú do stále mladších vekových kategórií (Kimáková, 2012).

Vybrané infekčné ochorenia v SR

Epidemiologickú situáciu v skupine infekčných ochorení v Slovenskej republike v rokoch 2012 až 2014 možno celkovo hodnotiť ako priaznivú.

Oproti roku 2011 došlo k výraznému poklesu hnačkových ochorení s neobjasnenou etiológiou a bacilovej dyzentérie. K miernemu vzostupu chorobnosti došlo u salmonelóz, k výraznému u alimentárnych intoxikácií a u hnačkových ochorení s objasnenou etiológiou. U ochorení na čierny kašeľ sa od roku 2008 udržiavala v ďalších rokoch až do roku 2014 vysoká chorobnosť. Nebolo evidované žiadne ochorenie na detskú obrnu, záškrt, rubeolu a domáce ani importované ochorenie na osýpky. Z nákaz prenosných zo zvierat na človeka bol zaznamenaný pokles ochorení na lymskú boreliózu a listeriózu, mierny vzostup ochorení na tularémiu a leptospiróru, výrazný vzostup na kliešťovú encefalitídu v roku 2013 oproti roku 2011.

Výskyt prípadov HIV/AIDS mal v SR v posledných 10-tich rokoch s výnimkou rokov 2010 a 2011 stúpajúci trend. Od začiatku monitorovania prípadov HIV/AIDS v Slovenskej republike v roku 1985 do 31.12.2014 bolo registrovaných u občanov SR i cudzincov spolu 722 prípadov infekcie vírusom ľudskej imunitnej nedostatočnosti. Z 595 prípadov u občanov Slovenskej republiky sa 516 vyskytlo u mužov a 79 u žien. Najviac infekcií bolo prenesených heterosexuálnym stykom, ktoré tvorili 24,0% infekcií, 2,0% injekčným užívaním drog (z 12 prípadov väčšina získaná mimo SR), 0,2% transfúziou krvi (jeden prípad nákazy mimo SR v roku 1986) a v 9,8% prípadov nebol spôsob prenosu stanovený. Najviac HIV infikovaných ľudí žije vo väčších mestách.

Počet ochorení a úmrtí na ochorenia neinfekčnej etiológie bude stúpať. Ochorenia neinfekčnej etiológie tvorili **viac ako 90% úmrtí na Slovensku**. Preto je nutné intenzívnejšie rozvíjať preventívno – edukačné projekty, naďalej sa zapájať a rozvíjať spoluprácu v projektoch koordinovaných Európskou komisiou a Svetovou zdravotníckou organizáciou (Správa o zdravotnom stave obyvateľstva, 2015).

Úlohou odborníkov v oblasti verejného zdravotníctva v oblasti podpory zdravia je aj ovplyvňovať myslenie ľudí a motivovať obyvateľstvo k aktívnej starostlivosti o svoje zdravie,

nakoľko nesprávny spôsob života treba pokladať za závažný faktor chronických ochorení (Zbyňovská, 2015). Demografický trend, charakterizovaný starnutím populácie, spolu s rozvojom civilizačných ochorení a poznaním toho, že každá chronická choroba má svoje sociálne črty, podčiarkuje význam skutočnosti, že v 21. storočí bude ťažiskovým problémom medicína chronických chorôb (Hegyi, 2012). Podpora zdravia a výchova ku zdraviu tak nadobúda v systéme verejného zdravotníctva kľúčový prvok s cieľom prevzatia zodpovednosti za svoje zdravie. Predĺženie strednej dĺžky života dovedna s predĺžením rokov strávených v zdraví patrí k hlavným cieľom a indikátorom zdravotného stavu obyvateľstva v súčasnosti (Hegyi, 2013).

Literatúra:

1. HEGYI, L. et al. 2012. Základy sociálnej gerontológie. Bratislava: Herba, 2012, 171 s. ISBN 978-80-89171-99-6.
2. HEGYI, L., OCHABA, R. 2013. Výchova k zdraviu a podpora zdravia. Bratislava: Herba, 2013, 95 s. ISBN 978-80-89631-14-8.
3. KIMAKOVÁ, T. - ONAČILLOVÁ, E. - ZEISBERGOVÁ, K. 2012. Rizikové faktory vybraných neinfekčných ochorení u vysokoškolákov. In 37. Dni zdravotnej výchovy MUDr. Ivana Stodolu, Rovný, I., Ochaba, R. (eds.). Bratislava, 2012, 166-176 s. ISBN 978-80-7159-214.
4. Správa o zdravotnom stave obyvateľstva Slovenskej republiky za roky 2012 – 2014. Dostupné na www.rokovanie.sk.
5. ZBYŇOVSKÁ, J. - MULLEROVÁ, J. 2015. Výskyt nadváhy a obezity u klientov poradne zdravia v rokoch 2011 – 2012 v Bardejove a porovnanie s klientmi z poradní zdravia v SR. In 38. Dni zdravotnej výchovy MUDr. Ivana STODOLU. Rovný, I., Ochaba, R. (eds.). Bratislava: Herba, spol. s.r.o., 2015, 168-178 s. ISBN 978-80-89631-40-
6. ZENKA, M. - GREŠÁKOVÁ, J. 2015. Sledovanie trendu výskytu rizikových faktorov civilizačných ochorení u klientov Poradne zdravia v RÚVZ so sídlom v Čadci. In 38. Dni zdravotnej výchovy MUDr. Ivana STODOLU, Rovný, I., Ochaba, R. (eds.). Bratislava: Herba, spol. s.r.o., 2015, 93-97 s. ISBN 978-80-89631-40-7.

Kontaktné údaje:

doc. PhDr., Mgr. Róbert Ochaba, PhD., MPH

Inštitút fyzioterapie, balneológie a liečebnej rehabilitácie, Piešťany

Rázusova 14

921 01 Piešťany

ochaba.robert@gmail.com

Recenzované / Reviewed: 28.07.2015

Prijaté do tlače / Accepted for publication: 16.09.2015